

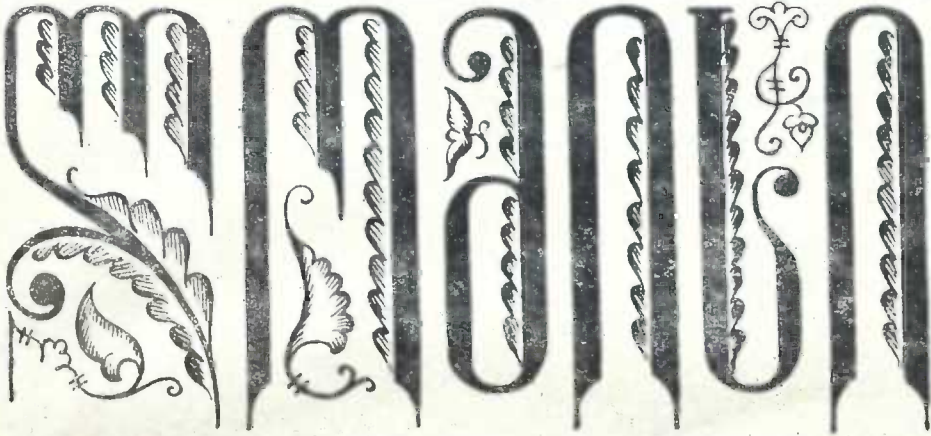
საქართველო
 მწიგნობართა კავშირის
 ყოველკვირეული
 სასალოვნო-საღიბა
 რატურო-ქურნალი

ნ^ა 4

1922წ

ტფილისი:

ილია ჭავჭავაძე
 საბიჭრო ვარდთშვილი
 იასამანი
 სიძინე წიფელი
 ალექცი
 ჟღ. შარაჩავა
 ლელ დიხრული
 ირაკლი ცაფაძე

ქაჭვირნი სარაჯიშვილისას
 სათხოვარი სელისაძეში
 შემოდგომის ბეჟულუმი
 საღამოვერმა
 „Les Fleurs du Mal“-ის უკანასკნელი კატარქოგრაფი
 ვანჭოვი
 ალიგოური დანჯეს შინაძრო
 ლადო გუდიაშვილი

სელთვერების მაცდინე

ვასილ შატრუხი საბჭროთა სასტლო (ბომანი)

ილია ჭავჭავაძე

ეკატერინე სარაჯიშვილისას

ამ ლექს გიწერ ჩემს სახსოვრად,
შეგ გაგიხვევ მე ჩემს გულსა,
საღატკ ვინახავ, ვით მარგალიტს,
შენსა და-ძმურს სიყვარულსა.

სარიტონ პარღოშვილი

სათხოვარი სულისადმი

ლექსი მებუთე

სულო დაღლილო, უთვალავი საუკუნეა
ჩვენი ცხოვრება, მკედარ დღეებით შემონაგარი,
იშვა ხმაური უცნაური, ეს გუგუნია
შენს ნაპრალებში ატეხილი შფოთიან ქარის.

აჰყევ ამ ხმაურს და იცოდე: დასაბამიდან
შენი წამება იყო მძიმე და სავალალო,
მაგრამ ეს ხვედრი შენ ნიიღე შუალამიდან
და ეს სიიღე სხვას არავის არ დააბრალო.

არ დააბრალო, რადგან ჩრდილი შენი მბუთავი
გაჩენის დღიდან იყო მზეზე გადაფენილი,
დღეს მე ვარ მხოლოდ შენი მსხვერპლი და მომღურავი
საზღვარს გადაღმა რომ ხარ მარად გადაფრენილი.

შენს მარტოობას ახლავს ხსოვნა თეთრი დიღების
და მოჩვენება—გამოვლილი ქარის ხელებში.
გამოუცნობი მწუხარების კვამლად იღვევი
სულო აჩრდილო, განბანილო ცრემლის დღეში.

ცის სარბიელი—ვარსკვლავებით გაცინებული
ღამეს მოუთხოვს გახარებით შენს სიკარგეზე.
მე სინამდვილეს გადამცდარი, დაცილებული
გემუდარები, ნუ ეცემი მთვარის სარკვეზე.

თორემ იქნები სიცივეში დანატოვარი
სამარადისოდ—მზე იქნება შენი მკომბელი,
სულო, დაღლილო, მომისმინე ეს სათხოვარი
სულო, შენ ღმერთო, ქვეყნისაგან შეუცნობელი!

1921 წ.

შემოდგომის რვეულები

მარტოობაში—ხშირად ვითვლი გულის ხვეულებს.
გადავშლი ნაცნობ შემოდგომის წითელ რვეულებს.

შუადღის სიცხე შეათრთოლებს ველს გაყვითლებულს,
შემოდგომის ცას გაეკვრება ბურუსი თხელი.
ისევ ზარები გამოსცემენ ხმას გაფითრებულს,—
და გასწორდება სულის რწმენა, სიამე მრთელი.

ანჩხლი ნიავე გადაისვრის მოწყვეტილ ფოთლებს,
ახმაურდება ნაცნობი ტყის გრძელი ჭაღარა.
დაბარულ მიწას სიცივისაგან კვლავ შეითრთოლებს
და შეიკვრება გადაშლილი ცისა კამარა.

ელვის ღიმილი უკანასკნელ შეაკრთობს ტატნობს —
და ნაბზარიცა შეუმჩნევლად გაიგლისება.
ლამის ზმანებას დღის სიცხადე ძველებზე გააღნობს—
და ამ ზმანებით გრძელი ღამე კვლავ გაივსება.

მარტოობაში მე ისევ ვთვლი გულის ხვეულებს.
და ძველებზე ვფურცლავ შემოდგომის ნაცნობ რვეულებს.

სიმღნ წაქედი

სალამოვდება

სალამოვდება, სალამოვდება.
ცა ბინდის ფერმა დანისლა უკვე
და ლამაზ სიკვდილს უახლოვდება
ჩემი ოცნება და სიჭაბუკე.
რა კარგი იყო ყრმობის ზღაპარი
ჭაბუკურ სულის ნაზი წამება
ისე მათრობდა ვით ველს ამბარი
და ვარდს ცვარ-წამის გადანამება.
საღლაც, შორეთში მიჰქროდა სული
ჩემი ოცნების ცათა გადაღმა,
არც კი მეგონა მზე ამიასული
და ყვავილები უკვე გადახმა
ო რა უდროოთ სალამოვდება!
ცა ბინდის ფერმა დანისლა უკვე
და ლამაზ სიკვდილს უახლოვდება
ჩემი ოცნება და სიჭაბუკე.

ბათუმი

„Les Fleurs du Mal“-ის

უკანასკნელი კორექტურა

ერთ-ერთ ფრანგულ გაზეთში ემილ ჰენრიოტი დიდის ინტერესით აღნიშნავს ახლად ნაპოვნ „Les Fleurs du Mal“-ის უკანასკნელს საკორექტურო ფურცლებს, რომლებზედაც უმუშავნია თითონ ბოდლერს.

ეს ფურცლები მხოლოდ ბოდლერის ტემბისათვის კი არ წარმოადგენენ ინტერესს. ერთხელ კიდევ ისინი შლიან სურათს, თუ რა მწვავედ სწარმოებს ხოლმე ბრძოლა შემოქმედსა და იმ სულიერ თუ უსულო საგნებს შორის, რომლებიც უკანასკნელ შეყალიბედ ევლინებიან შემოქმედებას.

თავისუფალი შემოქმედება და კეთილინებეთ არ დაექვემდებარათ სიტყვებს და მათ საზღვრებს, ქალაქსა და მის მოკულობას, შრიფტსა და მის ხაზებს!.. არ დაექვემდებარებთ— და არ არის ლიტერატურა... დაექვემდებარებთ— და შეიზღუდებით!.. წამება აუცილებელია! ამ მხრით ბოდლერის წამება ჯვარკმას უდრიდა და იგი გარდა იმისა, რომ დამახასიათებელია, უძვირფასესი სტრიქონებია პოეზიის ისტორიისათვის... რაოდენის თანაგრძნობით წაიკითხავენ მას განსაკუთრებით პოეტები!

უწყებული ფურცლები, რომლებიც იძლევიან ღდემდე უცნობს ახალ მასალებს ბოდლერის დასახასიათებლად და მისი პოეზიის შესაცნობად დაუცავს შთამომავლობისათვის რომელსადაც ბიბლიოფილს, რომელსაც შეუძენია ისინი ბოდლერის ცნობილ გამომცემლის პულემალასის ბიბლიოტეკიდან ამ უკანასკნელის გარდაცვალების შემდეგ.

(ბიბლიოფილობა დიდი კულტურული მოვლენაა. ფრანგებს მგონია პირველი ადგილი უჭირავთ ამ საქმეში. ჩვენში ცნობილი ზაქარია ჭიჭინაძე დიდი ბიბლიოფილია. ჩვენი მწერლობის აწინდელს თაობას მართებს მისი ღირსეული დაფასება).

1857 წ. თებერვალში მიუტია სტამბაში ბოდლერს მისი საყვარელი „Les Fleurs du Mal“-ს სტამბიდან კი გამოსულა იგი წიგნად მხოლოდ ივანობისთვეში, და მთელი ამ ხუთი თვის განმავლობაში ბოდლერი „ასწორებდა კორექტურას“.

„ვიცი ძვირფასო ბოდლერ, რომ დიდად მიჯავრდებით, მაგრამ მე ეს არ დამიმსახურებია: ეს ორი თვეა, რაც ჩვენ ვდგევართ Les Fleurs du Mal-ზე და ხუთი ფურცელი და მოგვითაცვებია. ამის შესახებ ამაზე მეტს ვერ გეტყვით; ეს ოთხი დღეა თქვენ გაქვთ მეექვსე ფურცელი... სწერდა გამომცემელი ბოდლერს. ხოლო ბოდლერი ესოდენს ზრუნავდა და აგვიანებდა გასწორებას, როგორც ის აღნიშნავს თავის წერილებში, არა მხოლოდ იმისათვის, რომ მისი გრძნობები რაც შეიძლება სავსებით გამოხატულიყვნენ, არამედ „დეკლამაციისათვისაც“.

და ათასჯერ იცვლებოდნენ სიტყვები, ადგილები, სათაურებიც... კომოზიციაც კი... სახეებიც კი! იცვლებოდნენ, რათა კვლავ შეცვლილიყვნენ და ასე დაუსრულებლად. —საბოლოოდ გასწორებულს კვლავ მოითხოვდა გასასწორებლად და, როცა ეს უკვე ზარალს აყენებდა სტამბას, ის იხდიდა ამ ზარალს. ხოლო ცნობილია, რომ ბოდლერი ღარიბი იყო!

უბრალო რამ თითქო, როგორც არის წიგნის ან ნაწარმოების მიძღვნა ვისმესადმი, იწვევს დაუსრულებელს ტანჯვას... ტოკილ გოტიეს: *magicien és langue (მერმე შეცვლილია: lettres) française*“. მიძღვნის ტექსტი წინასიტყვაობას წააგავს. ეს იწვევს წამებას. შეიცვლება იგი. თითონ გოტიე მოეშველება: —სრულიად ახალი რედაქცია!

სრულყოფა, აი რისთვის იტანჯებოდა ბოდლერი! სრულყოფა გამოთქმის, რაც ადამიანისათვის არ მოუცია განგებას. იგი მოითხოვდა მისი წიგნისათვის „აბსოლიტურად დამაკმაყოფილებელს“ პირობებს. გამომცემლის თვალში რასაკვირველია ბოდლერი „გიჟი“ იქნებოდა... უკანასკნელი კორექტურის ფურცლები სამაგალითო ნამუშევარს წარმოადგენენ და თითოეული გასწორება— ბოდლერის გამარჯვება, როგორც იუწყება ე. ჰენრიოტი, როგორც თქმის მუსი-

კალობის მხრით, აგრეთვე შინაარსისა და სახეების განსრულების მხრით.

აი ორიოდ მაგალითი: „De vieilles au miroir avec des vierges nues“, მეორე ნაწილი შეცვლილია: ...et d'enfants toutes nues“. ლექსი: Je veux te raconter, pour que tu le connaisse შეცვლილია მეორე ნაწილი: o molle enchanteresse.

„Ta gorge calme et fière=ta gorge triomphante“.

„O delicieuse douceur= vertigineuse douceur“.

და მრავალი ასეთი საყურადღებო მაგალითებით სავსეა ეს შესანიშნავი დოკუმენტი. იგი უთუოდ გახდება ღრმა შესწავლის საგნად და ბევრსაც იტყვის ახალს ბოდღერის პოეზიისათვის.

პლ. ბოქმეჩვი

ვან-ჰოგი

30 წელი შესრულდა მისი გარდაცვალების შემდეგ, მაგრამ ხელოვნებისათვის უკვდავია მისი სახე, რომელიც ძიების წყურვილით იყო მარად აგზნებული. ძვირფასია ხსოვნა ამ ადამიანისა რომელიც ასეთი გრძობებით და გატაცებით ემსხვერპლა შემოქმედებას.

ვან-ჰოგი ცხოვრობდა იმ დროს, როდესაც იმპრესიონიზმა დაამთავრა თვისი რკალი, როგორც ხელოვნების ახალმა გამოცხადებამ.

მისი პრინციპი იყო საგნის განცალკევება ჩვეულებრივი წრიდან და მისი გაერთიანება კოსმიურ სულობასთან.

ეს პირველად შეიგნეს იმპრესიონისტებმა.

ძველი სკოლა ანსახიერებდა ადამიანს და მის გარშემო არსებულ საგნებს რეალობაში მოცემულ შაბლონით. მხატვრულ ფორმაშიც რჩებოდა საგნის შაბლონური ფორმა.

მაგრამ ყოველი ცალკე მოვლენა შეკავშირებულია ბუნების სხვა მოვლენებთან და განიცდის დაუსრულებელ ცვლილებას.

ამიტომ იმპრესიონისტ-მხატვარმა უარყო ძველი შეხედულება და შექმნა ახალი კონცეპცია: მხატვარი უნდა ანსახიერებდეს ბუნებისაგან მიღებულ კონკრეტულ შთაბეჭდილებას ქუჩაში,

ღია ცისქვეშ და არა ჩაკეტილ სტუდიაში უკვე გამზადებულ აპრიორულ ფორმების მიხედვით.

ვან-ჰოგი იყო ის მხატვარი, რომელმაც ძლიერათ სთქვა იმპრესიონიზმის გედის სიმღერა და აიღო ახალი შტრიხები, რომლებშიც უკვე ტოკავს ახალი სკოლის სასიცოცხლო ნერვი.

ვან-ჰოგის შემოქმედებაში სჩქეფს ძლიერი სული. ენერგიული შტრიხებით ის ქმნის დიად სანახაობას, მაგრამ არა უბრალო რეალობას. მისი შემოქმედება ეს დაუსრლებელი „ბრძოლა მხატვრისა ბუნებასთან“, ბრძოლა, რომელშიც ის სკდილობდა მთელი თავისი ძლიერი ინტუიციით შეეგრძნო ბუნების იდუმალი იდეა.

არც ერთს საგანს მის სურათებში არ აქვს სუბექტიური მნიშვნელობა. ისინი ერთგვარათ ერთდებიან კოსმიურ გამოცხადებაში..

თუ იმპრესიონიზმისათვის პორტრეტი მიუღწეველი იყო, ვან-ჰოგის ტალანტი სწორედ პორტრეტში გაიშალა. ის პორტრეტშიაც სკდილობს კოსმიურ ძალთა გამომქლავებას.

ცნობილ ავტოპორტრეტში ვან-ჰოგმა მოგვცა სამაგალითო განსახიერება მისი არაჩვეულებრივი „მკაცრი ტალანტის“. იგი წანამორბედიან ექსპრესიონიზმისა.

ვან-ჰოგი იყო აგრეთვე პირველთაგანი ახალი შესაძლებლობის დამყარებაში: მან სცადა მისტიური ექსტაზით მსოფლიოს შეგზნება და იგრძნო ახალი ხელოვნების საჭიროება.

„მე მწამს აბსოლიუტურა აუცილებლობა ახალი ხელოვნებისა“... ამბობდა იგი.

ხოლო ეს „მარტოოდენ სულისა და ტენიკის საკითხი როდია, არამედ ახალი დიდი პრობლემა სულობისა“.

ალიგიერი დანტეს წინაღობა

დიდი სახელები ფრიად პოპულიარულია ჩვენში. დანტეს სახელიც ამათ რიცხვშია რასაკვირველია. ჩვენ გვიყვარს მსოფლიო გიგანტების ხშირი ხსენება და გვჩვენებს მათი თაყვანისცემა. ეს ღირსებად უნდა ჩავგვეთვალოს. ამაზე კიდე მეტი: ჩვენ გვიყვარს უკანასკნელი სიტყვები ფილოსოფიისა, პოეზიისა, მეცნიერებისა, მზა-მზარეულად მოცემული, ჩამოყალიბებული. ამ მხრით ჩვენს ინტელიგენციას საყვედური თითქმის არ ეთქმის. მე არ მგონია, ალიგიერი დანტეს არ იცნობდეს რომელიმე ინტელიგენტი საქართველოში, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენში მის შესახებ ლიტერატურა არ არსებობს და არც თარგმანი გვაქვს მისი უკვდავი თხზულებისა. მაგრამ უცხო ლიტერატურა დანტეზე იმდენად მდიდარი და ვრცელია, რომ ვინც მცირედ მაინც გაცნობილია ევროპის სულიერ განძს, ის არა ერთხელ შეაჩერებდა ყურადღებას იმ საკვირველებზე, რომელსაც ალიგიერი დანტე ეწოდება.

ევროპის კრიტიკას ჯერ კიდევ ვერ დაუსრულებია ძიება და შესწავლა დანტესი. აი, ამ ერთი თვის წინად *Revue de France*-ში გაბრიელ მოგენს ერთხელ კიდე გაუჩხრეკავს ძველი საბუთები, დანტეს დრო და მისი თანამედროვენი და იმის კვლევა-ძიების შემდგომია, თუ იყო თუ არა დანტე პარიზში და მოუსმენია თუ არა საფრანგეთის გამოჩენილ სხოლასტიკების სწავლა-მოძღვრება თეოლოგიასა და მეცნიერებაზე...

რა თქმა უნდა, საქართველოში დანტეზე ახალი ვერ ითქმის. ხოლო მე მგონია, თუ ამ 600 წლის თავის აღსანიშნავად მოვიგონებთ ზოგიერთს ფაქტს დანტეს წინა დროის იტალიანურ ლიტერატურიდან, თუ რას წარმოადგენდა იტალია ლიტერატურულად დანტემდე, მით ჩვენს წარმოდგენას საშეალებას მიეცემთ უფრო მკაფიოდ დაგვიხატოს ეს ფენომენალური ფიგურა და უფრო საბუთიანი ჰყოს ჩვენი აღფრთოვანება და გაკვარება ამ კვშმარტის ჰენიოსის წინაშე.

ევროპის საშუალო საუკუნეების ისტორიის პროცესს ერთხელ აღებული სწორი გეზი არა ჰქონია. გარეგანი მისი სახე დაუსრულებელი ქარიშხალია, რომელსაც არა სწამს ლოდიკა და რომლის ფაქტები უცნაურად უხირდებიან ხშირად შედეგებს და პირიქით შედეგები ფაქტებს. ხოლო რაც შეეხება მის შინაგან არსებას, იგი იყო წმინდა წყლის ხლართი რეფლექსიათა, რომელიც ამართლებდა მის უწყებულს გარეგნულ ხახვს.

იტალია — საუკეთესო ილუსტრაციაა ამისა. იტალია არ არსებობდა პოლიტიკურად და ლიტერატურულად, მაგრამ მაინც მეთაურობდა საშუალო საუკუნეებს კულტურულად.

ეს საოცარი მოვლენა იმ დროთა დამახასიათებელია, მისი გაგება შესაძლებელი ორი გარემოების გათვალისწინებით პირველი: მიუხედავად იმ ღრმა ცვლილებათა, რომელიც მოხდა ევროპაში რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ, იტალია მაინც საკუთარს ღერძს არ მოსწყვეტია, როგორც სხვა ხალხები ევროპაში მოსულები. მეორე — და იქნება ეს უმთავრესია — იტალიაში არ დახშულან რომის დიადი წარსულის ამაყი ტრადიციები, მიუხედავად იმისა, რომ ბურთი და მოედანი ეკუთვნოდა ბარბაროსულ ყოფიას, რომელიც ხელუხლებელ ახალ ენერგიას ამკლავებდა ძველი დიდების ნანგრევებზე.

ამ ორმა გარემოებამ უმთავრესად შეარჩინა კულტურული მეთაურობა იტალიას.

მეთაურობდა იტალია, როგორც მოგახსენეთ, ხოლო პოლიტიკურად და ლიტერატურულად იგი უსახო იყო შედარებით გერმანელ ტომებთანა და სხვა რომანელებთან.

საქმე ისაა, რომ იტალია მე 6 საუკუნიდან დაწყებული იყო მუდმივი ასპარეზი უცხო ხალხთა ჯირითისა, განუწყვეტელი აღრევისა და ასეთ პირობებში თავის თავად ცხადია ის ვერ შექმიდა ისეთს მტკიცე ერთეულს, რომელიც შექმნეს მაგ. გერმანელმა ტომებმა. აქ უნდა აღინიშნოს, რომ სწორედ იმ გარემოებამ, რომელიც აკუთვნებდა იტალიას კულტურულ პირველობას, ხელი შეუშალა მას ეროვნულ ლიტერატურის წარმოშობის საქმეში. — ლათინ-

ნური ენა, რომელიც ცოცხლობდა და რომლითაც ჯერ კიდევ მეტყველობდა დიდი რომი, იყო ბატონი ახალ იტალიისა—ეკლესია, სასამართლო, ადმინისტრაცია, მწერლობა ამ ლათინურ ენაზე სწარმოებდა და ცოცხალ ხალხურ ენას გაქანების საშუალებას არ აძლევდა. გერმანელები კი შორს იყვნენ ამ ენის ასეთი გავლენისაგან და მისმა ხალხურმა ენამაც ფრთა გაშალა.

იტალიაში მწერლობა, ლიტერატურა რჩეულთათვის და არსებობდა. ამ მხრით იგი მკვდარი რამ იყო. მას ასულდმუფლებდა ისტორიული გარდმოცემანი უმთავრესად, ძველი დიდების ამბები—ცოცხალი სული კი, ნამდვილი წყარო შემოქმედებისა, სასტიკად მიჩქმალული იყო. მართალი არის, ლათინური ენის წყალობა აყო აზროვნების გაღრმავება, მეცნიერებისა და ფილოსოფიის დაწაფება,—ერთგვარი დაგროვება ცოდნათა და გამოცდილებათა სფეროს გაფართოვება, მაგრამ ეს ყოველივე არ სცილდებოდა მეცნიერთა ამქრების (ცეხების) ვიწრო წრეს, და მიუხედავად იმისა, რომ უკვე მე XI საუკუნეში იტალიის ქალაქები, როგორც იყვნენ ბოლონა ვენეცია, გენუა, რომი, ნეაპოლო, ფლორენცია და სხ., ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ იურიდიულ, ფილოსოფიურ—თეოლოგიურ შკოლების დაარსებაში, იტალიას მაინც საკუთარი ლიტერატურა არ ჰქონდა და მისი ენა არ მეტყველობდა.

ეს უკანასკნელი ფაქტი შეიქმნა კიდევ ერთი უცნაურის მოვლენის მიზეზი.—როცა ბოლო უნდა მოღებოდა მკვდარი ენის ესოდენ ბატონობას და ცხოვრებას ბოლოს მაინც თავისი გაეტანა—ხალხურ ენაზე აზრის ამეტყველებით, თითქო განგებ ეს ამეტყველება მოხდა არა იტალიანურ ენაზე, არამედ მე XII ს. ნახევარში იტალიაში შექრილ უცხო პროვინსალურ ენაზე. ეს იყო ტრუბადურების პოეზია. უცნაური განსაკუთრებით აქ ის იყო, რომ თვით იტალიელები ამეტყველდნენ ამ ენაზე და თათქმის მთელი საუკუნის განმავლობაში იძღერეს სწერეს, თითქო პროვინსალელი პოეტები ყოფილიყვნენ.

თუმცა ტრუბადურების პოეზიის შემოქრას მაინც ბევრი დადებითი მხარე ჰქონდა. ზოგი ისტორიკოსი იმას ფიქრბს, რომ პროვინსალურმა პოეზიამ იტალიელებს გაუღვიძა ხალხის საკუთარი პოეზიის შექმნისაო. ყოველ შემთხვევაში ის მაინც უდავოა, რომ ეს ახალი პოეზია, თუმცა უცხო ენაზე ლაპარაკობდა, მაგრამ ახალი რამ შექონდა ცხოვრებაში, რაც ხალხთან ახლო იყო და მის სულს უფრო ეხებოდა.

ცნობილია, რომ ტრუბადურების პოეზია არა მხოლოდ სასიყვარულო ჰანგებზე მღეროდა, მის სფეროს შეადგენდა აგრეთვე ბრძოლის მოტივები, რაც აწუხებდა თუ აშფოთებდა და აღელვებდა ხალხს. პიერ კარდინალის სერვენტები, ან ბერნარ დე ვანტადურას პოეზია მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო მაშინდელ დროში.

იტალიელებმა დიდი სახელიც მოიხვეჭეს ამ ასპარეზზე—გრაფი ალბერტ მალასპინი და განსაკუთრებით კი სორდელი—დიდი სახელებია ტრუბადურების პოეზიის... ფრანც ვეგელის აზრით დანტესაც კი თავისი წვლილი ჰქონდა შეტანილი ამ პოეზიაში...

მაგრამ... აქ უკვე იტალიანური ენაც ალაპარაკდება.

ამ ენის ფორმაცია ფორიელის აზრით არა ერთი საუკუნის საქმეა. მაშინ როდესაც რომის ენა იყო ენა მწერლობისა, მის გვერდით პარალელურად იქმნებოდა ახალი ლათინური, უფრო პოპულიარული, რომელიც ბოლოს გადაიქცა ნამდვილ სახალხო ენად და შეითვისა რა ახალი ბარბაროსული კილოკავები, თავადაც დანაწილდა მრავალ დიალექტზე. ისტორიას ამ ენის მე IX საუკუნის ნიმუშები აქვს. ხოლო იტალიანურ ენაზე პოეზიის ნიმუშები მოიპოვებიან მე XII საუკუნიდან მხოლოდ და მომდინარეობენ ჭრიდრიხ II გოგენშტაუფენის დროიდან. პალერმის სასახლე (სიცილია) ამ დროთ ცენტრი შეიქმნა იტალიის ცივილიზაციისა და ახალმა ენამ და პოეზიამაც პირველად ფრთა სწორედ აქ გაშალეს, როგორც ამაზე მიგვითითებს თვითონ დანტე მის *de vulgari eloquio*-ში. ეს ხანა სიცილიური იტალიანურ პოეზიაში იყო არსებითად ტრუბადურული. იგი მალე შეცვალა ტოსკანურმა შკოლამ, რომლის ცენტრი შეიქმნა ბოლონა და ფლორენცია. ეს ხანა უკვე უფრო საყურადღებოა როგორც ენის ფორმის, ისე პოეზიის შინაარსის მხრით.

ამ ხანის საუკეთესო წარმომადგენელია გვიღო გვინიჩელი, რომელსაც ტანტე დიდს ეძახის **Maximus Guido**.—გვიღო გვინიჩელს ინდივიდუალური მოტივები შეაქვს პოეზიაში და დანტესე აზრით არის ნამდვილი დამაარსებელი ახალი იტალიანური პოეზიისა. ამ შკოლაში თუმცა მეტად მკრთალად უკვე ყველა ელემენტები ისახება მომავლის მდიდარის ენისა და პოეტური შესაძლებლობის. უფრო და უფრო იშლება პოეზიის გარიზონტები, უფრო და უფრო მტკიცდებიან ენის საფუძველები და სულ მოკლე ხანში ახალ ყვავილებს ისხამენ—ახლა ფლორენცია დიქერს პირველს ადგილს ამ საქმეში და 1270 წლიდან უკვე გაისმებიან ასეთი სახელები, როგორც გვიღო კავალკანტი, ორლანდი. და ბოლოს აგრეთვე ბრუნეტო ლატინიცი—დანტეს მასწავლებელი.—ეს დრო უკვე პირდაპირ გადადის დანტესე, რომელიც ხელში იღებს ახალი იტალიანური პოეზის ბედს და სამრადისოდ განამტკიცებს მის ძლიერებასა და დიდებას.

ახლა უდავო ფაქტად არის აღიარებული. რომ ახალი იტალიანური ენის საფუძველი იყო ტოსკანურ-ფლორენციული დიალექტი. თუმცა თავად დანტე ამას უარყოფს, სამწუხაროდ უსაფუძვლოდ, როგორც უკვე გამოჩვენებულია. მას ეგონა, რომ ახალი იტალიანური ენა შეიქმნა ხელოვნურად, ეკლექტიზმის გზით. უცნაურია, რომ თავად ნამდვილი შემქნელი ამ ენისა დანტე ასეთ აზრს იცავს, მაგრამ ეს აიხსნება იმ გარემოებით, რომ როცა დანტე სკედდა ენას, აფოლადებდა მის ფრომებს და შემოქმედების ცეცხლის ალის ხაზებით აქანდაკებდა მის სიტყვებსა და სახეებს, მას ეგონა—და ეს ბუნებრივიც იყო—რომ არც ერთ დიალექტზე არ ემყარებოდა და მისთვის ყველა დიალექტი მასალა იყო მხოლოდ მისი განსაკვიფრებული ხელოვნებისათვის. აკი მას სწამდა, რომ მასში მეუყველობდა შეერთებულის ძალით შემოქმედებითი ძლიერება ზეცისა და დედამიწის.

ის, რაც აქ მოკლედ აღვნიშნეთ შესახებ სხვა და სხვა მომენტებისა ახალი იტალიანური ენის წარმოშობის ისტორიიდან, წარმოადგენს მხოლოდ სამზადისის ხანას და არავითარ შემთხვევაში არ გვაძლევს საბუთს ვიფიქროთ, რომ სიცილიური, ტოსკანურ-ფლორენციულ სკოლების პოეზია ყოფილიყო დამთავრებულს პოეტური სახეებისა და ფორმის მხრით.—ეს დამთავრება მოხდება მხოლოდ დანტეს პოეზიის წყალობით.

დანტემდე იტალიაში არ წარმოშობილა ისეთი ნიჭი, რომელიც გაცილებოდა ლირიკის განსაზღვრულ ფორმებს და შექმნებოდა ცოტად თუ ბევრად მნიშვნელოვანსა და დიდს თემებს. საჭირო კი იყო—დანტეს მოვლინების ლოლიკურად შესაგნებლად—მის წინად ყოფილიყო შექმნილი ახალი ცხოვრების პოეტური სახეები და გამოკვეთილი სიტყვა დიდი მაშტაბის პოეტური აღფრთოვანებისათვის.

რასაკვირველია ის რაც იყო, ვერ გახდებოდა ხალხის სულის მამოძრავებელ ძალად და არავის გაიტაცებდა იმდენად, რომ მის მოიხედეთ უარყოფით მრავალრიცხოვან დიალექტების პრეტენზიები და საბოლოოდ მიეღოთ უპირატესობანი უწყებელი პოეზიის ენისა. განსაკუთრებით კი იგი ვერ დაამარცხებდა ლათინურ ენას, რომელსაც ახლა ტრადიციასთან ერთად ახალი მონაპოვარიც ჰქონდა და რაც უითავრესია, ჰყავდა ძლიერი დამცველები სწავლულთა ამქრების სახით.

და რათა გაემაჯვა ამ ახალ ენას, საჭირო იყო ან დიდი დრო და პოზიციების თან-და-თან დაპყრობა, როგორც ეს ჩვეულებრივად ხდებოდა ხოლმე სხვა ხალხთა ისტორიაში საუკუნეთა სიგრძეზე, ან სასწაული—რომელიც დაარღვევდა ნორმალური განვითარების ჩვეულებრივ კანონებს, დაამარცხებდა დროსა და მის კონსერვატიზს.

იტალიაში ამ შემთხვევაში სასწაულს მიეცა ადგილი ალიგიერი დანტეს სახით. მართლაც, სულ რამდენიმე ათეული წლის განმავლობაში რა უნდა შექმნილიყო ახალი პოეზიის მიერ, რომ იგი საფუძვლად დასდებოდა დანტეს საარაკო მოვლინებას? ან რა ნიადაგი უნდა მომზადებულიყო ამ მოკლე ხნის განმავლობაში ახალი ენის წიაღში, რომელიც ჩვეულებრივს ლოლიკურს მსჯელობას გაამართლებდა დანტეს პოეზიის გაგების საკითხებში?

ამ სასწაულის ისტორიკოსები და ლიტერატურის მკვლევარნი ხსნიან იტალიის იმ დროინდელი მაღალი გონებრივ—სულიერი კულტურით, იტალიის ლათინურ მწერლობასთან მკიდრო კავშირით მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში და აგრეთვე პოეტურ მოთხოვნილებათა მომწიფებით ხალხში. — რა თქმა უნდა მეცნიერებისათვის სავალდებულოა ახსნას ყოველი მოვლენა და დაიცვას აზროვნების სისტემის მთლიანობა საზოგადოდ.

მაგრამ... აქ მაგარი ის არის, რომ ფაქტი მინც ფაქტი რჩება და დანტე დარღვევა ჩვეულებრივი მსჯელობის ლოგიკური კანონებისა.

ამ მხრით დანტე შეუცნობელი რამ ძალაა, რომელიც უნათესავდება პირველმყოფელ შემოქმედს და ცნაურდება ხოლმე ძალიან ძვირად კაცობრიობის ისტორიაში.

დანტე ქმნიდა არა მხოლოდ პოეტურ ფორმებს, არამედ თვით მასალასაც ამ ფორმებისათვის. და ეს შემთხვევა იქნება ყველაზე უფრო განსაკვიფრებელი და უმაგალითო იყოს დასაბამიდან...

უსათუოდ ეს გარემოება გაუთვალისწინებია პეტრარკას, როცა უთქვამს:

„ეს შემოქმედება დანტეს არ ეკუთვნის, იგი სულის წმიდისაა“...

მართალია დიდი პეტრარკა. მხოლოდ სული წმინდა იგი მეტყველობდა დანტეს კალმით. დანტეც გრძნობდა ამას.

ი რ ა კ ლ ი ზ მ უ ჯ ა კ ი

ლადო გუდიაშვილი

ჩვენს თანამედროვე ახალგაზრდა მხატვართა შორის ყველაზე მეტ ყურადღებას იპყრობს ლადო გუდიაშვილი, მან ჯერ კიდევ 1918 წელს სრულიად საქართველოს მხატვართა სურათების გამოფენაზე გაითქვა სახელი თავის არაჩვეულებრივი დეკადენტური ხატულობით, და დღეს მასზე პარიზის გაზეთებშიდაც იწერება ქვების სტრაქონები, სადაც გუდიაშვილს უწოდებენ ნიკიერ მხატვარს და მასთან ნაციონალისტს, რომ მისი შემოქმედებანი არ შორდება მის მშობლიურ ნიადაგს და სხვა.

ეს ცნობები ჩვენამდე კანტი-კუნტად მოვიდა იქაური გაზეთების საშუალებით და ჩვენ კი დღეს დღეობით საშუალება არა გვაქვს გავეცნოთ მის უკანასკნელ შემოქმედებებს თუ რა ღონეზე რა სიმაღლეზე ავიდა და ან როგორი გავლენა იქონია დიდი ევროპის დიაღმა კულტურამ ახალგაზრდა ნიკიერ მხატვარზე, რომელიც ჩვენი მშობლიურ წარსულს მხატვრობაზე აღიზარდა.

ჩვენში ზოგიერთები უწინაც და დღესაც გუდიაშვილს რაღაც გაუგებარ მოვლენად თვლიან, რადგანაც გუდიაშვილის დეკადენტური ფიგურები არ გამოხატავს ფოტოგრაფიულ სინამდვილეს, მათში ძალზე დაშლილია პროპორცია, მოძრაობა ძალზე გადაჭარბებულია, მასთან არაჩვეულებრივი მანერით ასახული.

მაგრამ როდესაც ჩვენ მხატვარ გუდიაშვილის შემოქმედებაზე ვსაუბრობთ, კარგათ უნდა ვიცნობდეთ საქართველოს ძველსა და ახალ მხატვრობას, ვინაიდან გუდიაშვილის შემოქმედებაში ორივე გამოისახა. ძველი როგორც საფუძველი და ახალი როგორც ზედნაშენი. მთელი მისი შემოქმედება და წერის მანერა გამომდინარეობს საქართველოს ძველი მხატვრობიდან.

როდესაც მივიღივართ ჩვენ ძველ მონასტერში და ვათვალიერებთ იქაურ ფრესკებს, ან ძველ საეკლესიო ხელთნაწერ სამღვთო წიგნებში ჩახატულ მინიატურებს, რამდენს შეგვხვდებით იქ გაქენებულ შემოქმედებას, რათა მხატვარს ასეთი გადაჭარბებული ხატვის მანერით უფრო ნათელიყო თავის ვაცეცხლებული სურვილების გამომჟღავნება, თავის აზრის გამოხატვა.

ჯერ კიდევ მეთავე საუკუნეში და უფრო ადრე—როდესაც ქართული მხატვრობა ბიზანტიისა და სპარსული მხატვრობის ფრთაზე იშლებოდა, ასეთი ხატვის მანერა ყოველ ღირსშესანიშნავ ნა-

წარმოებს ახის, რასაც მხატვარი შემოქმედი აუცილებლათ ყოველთვის მიმართავს. ვინაიდან: ხატვა არის ჭკრეტის საგანი და არა ხელოვნების რომელიმე სხვა დარგი: მუსიკა ან მწერლობა, რომ ვრცელ გადაშლილ ფონზე სიტყვის ჩუქურთმებით ასახოს ავტორმა სიუჟეტები, რომელიც მას სურს.

მხატვარმა გარდა ფერადებისა, გარდა საღებავებისა უნდა შონახოს მთელი აზროვნების სივრცეში ისეთი ალაგი და გააცოცხლოს ის, რაც ერთი შეხედვით ვრცელი მოთხრობის შინაარსს შეიცნობს, გადმოგვემს.

ამ დებულებას ექვემდებარება ყოველი ქეშმარიტი მხატვარი და სწორედ ამიტომ მიმართავს მხატვარი, როცა თავის მაღალ განცდას რეალურ ფორმებში ვერ ატევის, იგი შლის, ანგრევის ბუნების გარეგნობას, თავის აშფოთებულ სულს ახვევს შიგ და გადაჭარბებული შტრიხებით, ფერადებით, პოზით; მიმიკით, მოძრაობით წირმოგვიდგენს გაზღაპრებული არსების შენაარსს. ვერასოდეს ხელოვნებათ ვერ ჩაითვლება და ადამიანის ფსიხიკასთან ვერ მივა ის ნაწარმოები, რომელშიაც გადაჭარბებული შტრიხები და ფერადები არ ბრძანებლობს. როდესაც ჩვენ ვეცნობით ძველი მონასტრების ფრესკებს თუ მინიატურებს, ეტყობილობთ რომ ასეთი გადაჭარბება ყველა ღირს შესანიშნავ ნაწარმოებს ახის. და როდესაც ყოველივე ამას ვიცნობთ სრულებით აღარ გვიკვირს გუდიაშვილის დეკადენტური ფიგურები, არა გვწამს მისი თითქო რაღაც ახალი გაუგებრობა.

ჩვენს წინაშე დგას გუდიაშვილი ხატულობის მანერით როგორც ძველი საუკუნოების მხატვრობის გაგრძელება, რომლებიც მონასტრის კედლებზე სრული შეგნებით და ცოდნით ხატავდნენ მაღალ ყულიან ანგელოსებს ან და ყველა შესაძლებელ მოდერნისტულ ფორმებში წმინდა მოციქულებს, მეფებს და მთავრებს, ან კისერ მოგრეხილ ცხენებს, ნიამორებს და სხვა. როდესაც ჩვენ ვშლით ძველ ხელთნაწერ საღრმოო წერილებს, ვნახულობთ გენიალური ფანტაზიით ჩახატულ ცხოვრების და ფრინველების მინიატურებს და ყოველივე ამას კარგათ ვეცნობით—მაშინ ჰქრება ის შთაბეჭდილება, რომელსაც ჩვენში მარცხნით თუ მარჯვნივ ატარებენ, თითქოს გუდიაშვილმა შექმნა დამოუკიდებლათ სრულებით ახალი. ან და ის, რომ გუდიაშვილი ფუტურისტია და გაუგებარი.

გუდიაშვილი ჩვენთვის საინტერესოა იმ მხრით, რომ მან პირველმა იცნო და ისარგებლა ჩვენში დავიწყებული სიმშვენიერით. მან აიღო ძველი ფორმა და მისცა ის ახალი შინაარსი, რასაც ჩვენში მასზე ადრე ვერ მიხედნენ და ალღო ვერ აუღეს. ჩვენი ძველი ფრესკები და სხვა მხატვრობა ბევრს მასალებს იძლევა მომავალი მხატვრობისათვის. თვით რუსეთის დიდმა მხატვარმა ვრუბელმა საჭიროდ დაინახა თავის შემოქმედების დროს გელათის მონასტრის ძველი მხატვრობით ესარგებლა.

აი სწორედ ამ ქართული მივიწყებული გზის მონახვისთვის და მასზე დგომისთვის უწოდებენ პარიზის პრესაში გუდიაშვილს ნაციონალისტ მხატვარს, რაშიდაც ჯერჯერობით არ შეგვიძლია სრულებით დავეთანხმოთ.

მართალია გუდიაშვილი უსათუოდ ნიქიერი მხატვარია, მაგრამ მან გვიჩვენა ჯერჯერობით მხოლოდ ქართული სტილით დაწერილი ტფილისის კინტოების პროფილები, რომლებიც შესაძლებელია სრულებითაც არ ახასიათებდნენ ქართულ ცხოვრებას და მის ბუნებას, მაგრამ ჩვენ უსათუოდ უნდა მოველოდეთ ვლ. გუდიაშვილისაგან ქართულ დამთავრებულ სახეებს: გუდიაშვილში აუცილებლად არის ამის შესაძლებლობა.

ხელოვნების მართლმართ

საქართველო

ვასო აბაშიძის იუბილე. 15 იანვარს რუსთაველის თეატრში გადახდილ იქნა ვასო აბაშიძის 50 წლის სკენაზე მოღვაწეობის იუბილე. სკენა და დარბაზი მორთული იყო მწვანე შტრებით, და მხატვრული პლაკატებით; იუბილე გაიხსნა რევკომის თავმჯდომარის ბუდუ მდივანის სიტყვით. მიესალმა აგრეთვე

იუსტიციის კომისარი ს. ქავთარაძე. სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის სახელით იუბილიარს სიტყვით მიმართა ია ეკალაძემ, მიესალმნენ აგრეთვე შალვა დადიანი, ქართული დრამის წარმომადგენელი. რაბისი, რუსული დრამა, სომხური დრამა, სახელმწიფო ოპერა, სახელმწიფო ბალეტი, რევოლ. სამხატვრო თეატრი, **დ. გრიშაშვილი** და სხვ. ხორბო შეასრულა კანტატა, სიმღერით მიესალმნენ სარაჯიშვილი და დები თარხნიშვილები, იუბილიარმა გრძნობიერი სიტყვით მადლობა გადაუხადა ყველას. საღამოთი წარმოდგენილ იქნა იუბილიარის მონაწილეობით გიორგი ერისთავის პიესა „გაყრა“, რის შემდეგაც ხელახლა დაიწყო მისალმებები ტფილისის ყველა თეატრებისა. საქართველოს რევკომმა ერთდროულად გადასდო ვ. აბაშიძისათვის 100 მილიონი და აღმასრულებელმა კომიტეტმა კიდევ 10 მილიონი მანეთი. წარმოდგენის გათავების შემდეგ გაიმართა ბანკეტი.

ფ. მახარ ძის წერილი. გაზეთებში გამოქვეყნდა ფ. მახარაძის წერილი, მისალმება ვასო აბაშიძისადმი. **გამოცემლობა.** სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირმა „ლომისის“ სარედაქციო კოლეგიას დაავალა დაქარბით შეიმუშაოს ქართულ სიტყვა-კაზმულ მწერლობის გამოცემის სათანადო პროექტი. კავშირის აზრათა აქვს მოკლე ხანში შეუდგეს ძველ და ახალ მწერლობის ნაწარმოებთა გამოცემას. **ლიტერატურული ხუთშაბათები.** გაიმართა მორიგი მეცხრე ლიტერატურული ხუთშაბათი მოხსენება—**ი. გრიშაშვილისა ჰაზარას შესახებ.**

რომენ რაღლანი. ლეო ქიანელის მოკლე ხანში ხელოვნების სასახლეში წაიკითხავს მოხსენებას: რომენ როლანის—ჟან კრისტოფ.

გოდება რაქილისა. კრამნიკოვის ცნობილი პიესა, „რაქილის გოდება“, რომელიც რამდენიმეჯერ იქნა დადგმული ტფილისის რევოლუციონურ მხატვრულ თეატრში, ქართულად გადმოთარგმნა მიხ. ბოჭორიშვილმა.

სახელმწიფო დრამატიული შკოლა. მისაღები გამოცდები დაიწყო 16 იანვარს—ხოლო მეცადინეობა 20 იანვარს. გადიან შემდეგ საგნებს: ხმის დაყენება, დიქცია, დეკლამაცია, დრამატიული ხელოვნება, გრიმი (თეორია და პრაქტიკა), იმპროვიზაცია და მიმოდრამა, ცეკვა: პლასტიკა, გიმნასტიკა, ფარკანობა, პსიქოლოგია სასცენო საკითხებთან დამოკიდებულებით, ხელოვნების ისტორია და ესტეტიკა. მასწავლებლად მიწვეულნი არიან: შალვა ამირეჯიბი, ალ. ახმეტელი, კ. ანდრონიკაშვილი, დიმიტრი გორდევი, შ. გეგიძე, ა. გრადეცკაია, შალვა დადიანი, კ. დავიდოვსკი, ვ. ჟღენტე, ი. კრუჩინინი, ა. კუშნარიოვი, მიშა ქორელი, ნ. მარგარიტოვი, მ. პერინი, აკაკი ფაღავა, ა. პერაკოვსკი, ე. სატინა, კ. ჩხეიძე, ალ. წუწუნავა, ვლადიმირ ელსნერი.

ჰაზარას დასაფლავება. 15 იანვარს დაასაფლავეს ჰაზარა. პროცესია იყო მრავალრიცხოვანი. უკრავდა აღმოსავლეთის მემუსიკეთა ორკესტრი.

სანგანიძე. გარდაიცვალა სანგანიძე (სანდრო გელიშვილი) წევრი სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირისა.

ეზვენ დვალი. გარდაიცვალა პოეტი ევგენი დვალი.

ილია ჭავჭავაძის ლექსი. მოთავსებულია „ლომისის“ ამ ნომერში, სრულიად შემუხვევით იქნა ნაპოვნი ხელოვნების სასახლის ეზოში. ლექსი დაწერილი იყო ალბად ილიას პორტრეტზე, რომელიც უოტტმა მიუძღვნა ეკატერინე სარაჯიშვილისას.

უცხოეთი

მოპასანის გამოუქვეყნებელი მოთხრობა. მოპასანის ხელნაწერებში აღმოჩნდა დაუბეჭდავი მოთხრობა „Heraclius Gloss“. დაწერილია 1875—77 წლებში. თემა მოთხრობისა ფილოსოფიურია, საგანი—ერთი მეცნიერის ცხოვრება.

საფრანგეთის აკადემიის ახალი წევრი. როსტანის ადგილი აკადემიაში დაიკირა ბედემ. ამ შემთხვევის გამო გამოქვეყნებული იქნება პირველი და ერთად ერთი პროზაული ნაწარმოები როსტანისა.

გონკურების სახელობის აკადემია ამზადებს გამოსაცემად გონკურების ნაწერებს.

ჟონკინდის სურადების გამოფენა. გაიხსნა ჟონკინდის გამოფენა, რომელზედაც წარმოდგენილია 80 სურათი. ეს პირველი დიდი გამოფენაა ჟონკინდისა, რომელიც მთლიანად ახასიათებს ამ მხატვარს და ნათელ წარმოდგენას იძლევა მისი ევოლიუციის შესახებ.

ანრი რენიეს ლექსების კრებული გამოიცა.

ახალგაზდა პოეტმა ფერარ მანემ გამოაქვეყნა პირველი წიგნი ლექსებისა.

მ. შავანიმ სთარგმნა ჩინურით ჩინური იგავ-არაკები მე-3—8 საუკუნის პერიოდისა.

რაბ. ტავორი ფრანგულ ენაზე. გადაითარგმნა და გამოიცა რ. ტავორის „La fugitive“.

ბალზაკისა და დილეტკას მიწერ-მოწერა. „La Revue des deux Mondes“-ში გამოქვეყნებულია აქნამდე დაუბეჭდავი წერილი ბალზაკისა და დილეტკასი.

პოლ ადამის ახალი რომანი. გამოვიდა პ. ადამის რომანი „Dans le ciel d'Arras“, რომელიც ავტორის სიცოცხლეში არ იყო დაბეჭდილი.

იორის შემდინარე აქემის სათავეში, სადაც იგი ჰსერავს კუხეთის მთას თვით თხემამდისინ და უახლოვდება ნოკორნის ხევსა, მიმართულს უკვე არაგვისაკენ, უღრან ტყეში სდგას მონასტერი გუმბათიანი, კეთილშენი, წმიდა სიონი. აშენებულია ტაძარი არჩილისაგან. იქვე განისვენებს წამებული: თავი წაჰკვეთა მეფეს არაბთა ემირმა ასიმ.

მშვენიერი ვაჟკაცი იყო არჩილ. პირველში დაინდო იგი თვით კაცთმოძულემ, რომელსაც თვალი მოსჭრა ვაჟკაცის აღნაგობამ.

„აქო მან სიკეთე მისი, სისრულე ჰასაკისა მისისა, უმეტესად მშვენიერებათ პირისა მისისა.

„თვალთ გახვენ შენ ქმნილკეთილობისა შენისათვის, რამეთუ ფრიად ქმნილკეთილ ხარ!“ ეტყოდა მეფეს ასიმ განცვიფრებული.

ქართველ სასანიანთ გვარად მოსდგამდათ მშვენიერება.

ამ ტაძარში, მარცხენა კედელზედ, დახატული იყო დიდი სურათი არჩილის ოჯახობისა, თითონ იგი და მისი ცოლშვილი. განაპირას ესაბა ქალი მთლად ნორჩი. ძლიერ მიზიდავდა ბაღს ეს ქალწული. მისი ღიღორანი თვალნი ოდნავ დახრილნი, წამწამთ ტვერებით მთლად დაჩრდილოლნი, დღესაც წინ მიდგანან. სულ მე მიყურებდა ხატი, თვალს არ მაშორებდა. რა დაღონებული სახე ჰქონდა მშვენიერს! მეტყოდნენ მისი თვალები; ქალს უნდოდა ებრძანებინა ჩემთვის, კიდევ მიბრძანებდა. ვერ გაეგონებინა! რომ ვუყურებდი დაჟინებით, ცოცხლდებოდა იგი სურათი. უთუოთ ხმას ამოიღებდა, გამაგონებდა თავის წადილს, თავის სურვილს ძლიერს, თუ მარტო დავრჩებოდი მასთან საყდარში. არ შეიძლებოდა: ნებას არ მაძლევდნენ.

გავიდა ჟამი მრავალი. არ განქრა ჩემში ეს სურათი მეტყველი, არ მიეფარა ჩემის გონების თვალთაგან იგი. ვიცოდი, ბაღლური რამ შეგრძნობა იყო ეს, ძველი სიზმარი საკვირველი, წყალწასაღები; მაინც ვერ ვივწყებდი: უბრუნდებოდა გონება სურათს.

ვნახე წიგნებში; შევისწავლე, რაც ეწერა იმაზედ. გავიგე, რომ ეს უმცროსი ქალი არჩილისა ჰგვანდა მამას სახითაც, აღნაგობითაც; მხოლოდ უფრო ნაზი იყო, ჰაეროვანი. ვერ დავკმაყოფილდი: არსად ეწერა, რას მეტყოდა მისი ხატება, რას მიბრძანებდა. მაინც ვიგრძენი სულ ბოლოს დროს იგი სათქმელი, ამოვკითხე ყოველივე მის თვალებიდან და ავნახე სივრცესიღრმეი ქალის გრძნობათა, ჩემთა განცდათა.

მეფე არჩილის კეთილად მიღებამ აგარიანთა ემირის მიერ და მისადმი მეფური პატივის მიბყრობამ იმედები ჩაუსახა ქართველებს გულში: ეგონათ, არაბთა ხალიფი იკმარებდა საქართველოს მოხარჯეთა რიცხვში მოქცევას, იგულებდა მას თავის მომხრე ქვეყანად და კეთილად შეიწყნარებდა მას; ეგონათ, არაბნი არ შეეხებოდათ საქართველოს თავისუფლებას, ქართველთა ხალხის თვითმყოფობასა. საკმაო იქნებოდა ესეთი დამოკიდებულობა არაბთათვის, თუმცა შორს გამჭვრეტელობის უნარი ჰქონოდათ: საქართველო ველარ შესძლებდა, აღარც ინებებდა, დიდი რამ საქვეყნო საქმე დაეწყო აგარიანთა დაუკითხავად, მათის ნების წინააღმდეგ, და მთლად მოისპობოდა საქართველოში ბიზანტიის გავლენა, რომლის უძინებელი მტერი იყო არაბისტანი.

ამით უთუოდ დაკმაყოფილდებოდა საქართველოც: არჩილის თვისი ნებით მოსვლა ემირთან ამ სურვილებზედ იყო დამყარებული, ამგვარ იმედზედ. აღარ შეეძლო საქართველოს კვლავ განეგრძო უსწორო ბრძოლა, დაშვრა იგი და გაღიბზარა; უკაცური შეიქნებოდა ქართველთა

ქვეყანა მშვენიერი; უდაბნოდ გარდაიქმნებოდა ქართველთა სისხლით მორწყული მათი სამკვიდრებელი ედემის სახე, უშენ ადგილად გარდაიქცეოდა. ამის გამო შიშითა და იმედით შეჰყურებდა ქართველი ხალხი არჩილის გზას სახიფათოს, ფრიად საძინელოს, მანამ გაიგებდა, როგორ მიიღო იგი ემირმა.

გავრცელდა ხმა, ემირმა კეთილად მიიღო შეფე; ბრძანა, მეფური პატივი მიებყრათ მისთვის. გაიხარა ქართველმა: ეგონა, დადგა დრო წყნარად ყოფნისა, თავისუფლად მუშაობისა.

მტრებს არ უამათ ეს ამბავი, ბევრეულ ღუშმანს, რომელი ჰყვანდა საქართველოს შიგნით თუ გარეთ და კერძოდ ქართველ სასანიდთა გვარეულობას. გარდაბნელი მთავარი ფეროზ იყო ერთ ამისთანა მტერთაგანი; იგი ელოდდა მარჯვე დროს, რომ სისხლი აეღო სასანიდთაგან. იპოვა ეამი! დაასმინა რჯულ დაკარგულმა არჩილი და განაახლა ემირის რისხვა. ასიშს ვერ აეღო ისტორიული სიმირთლის ადლო; პირფერობა ყოფილიყო მისი ღმობიერება, უსაფუძვლო მისი შორს ჰყვრება: უარპყო არჩილ ქართველთა მეფედ, არ აღიარა საქართველო თავისუფალ სახემწიფოდ თვითმბრძანებელად, მოისურვა მისი შედუღება ხალიფის თვალუწვდენელ სახემწიფოსთან. არ დასჯერდა იგი იმ მსხვერპლს, რომელიც მზად იყო საქართველო გაეღო და...

და აწამა მეფე — ვაჟკაცი, მამულისთვის, სჯულისათვის თავდადებული გმირი უტეხი:

ამ ამბის გაგონებაზედ ბოროტმა ლელვამ აიტანა ქართველნი. გაიხიზნა, მიუვალ ადგილებს შეეფარა ყველა, ვისაც არ შეეძლო პირად მიეღო მონაწილეობა ატეხილ ბრძოლაში. დამალეს ყოველივე ქონება თვისი. დაირაზმა მტერთან საბრძოლვედ უკანასკნელი ძალა მებრძოლი. მეფის დაობლებულ ოჯახის წევრნიც ზოგნი შეიხიზნენ კახეთის ხევში, შეათარეს თავი კასრისა და ლაკვასტის ციხეებს.

ეს ადგილები მიუვალი იყო თვით გამარჯვებულ მტრისათვის ახავთებულისა, თუნდაც ის ეხლავე წამოსულიყო სამეფო ოჯახის ასაკლებად და მოსასპობლად. ძლიერ შესაძლო იყო სარკინობთ ესარგებლნათ ქართველთა დროებითი შეკრთომით და გამოსულიყვნენ გამარჯვებულნი: ციხე-ქალაქებიდან, მოსდებოდნენ მთელ საქართველოს, მოესპოთ ქართველთა თავისუფლება, მეფის გვარეულობაც.

სიფრთხილეს ნაჩვევი ქართველები მაინც ესე ფიქრობდნენ, ესე ზომავდნენ საქმეს და ამიტომ ქართველთა დიდებულნი რკალივით შემოერთყნენ მეფის დაობლებულ ოჯახს, მეტადრე არჩილის სიძე-ერისთავები, მისი ძმის მირის ასულთა მეუღლეები. ამ შვიდ წარჩინებულ ერისთავთა შორის მეფის ოჯახობის მცველად იდგნენ ქართლის ერისთავი ნასრე, ვარაზმან კოტმანელი და ხერთვისის ერისთავი ჯუანშერ; რომელთ ჯარები უკვე დარაზმული ჰყვანდათ და საომარ ფეხზედ დაყენებული. სხვა სარდლები გასულაყვნენ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში და იქ აგროვებდნენ ჯარებს მკვიდრთაგან თუ დაქირავებულ უცხო ტომთაგან, რომ მძლავრად შეჰბმოდნენ გალაღებულ მტერს.

არჩილის დაკრძალვის შემდეგ ქვეყნის მმართველად აღიარეს მისი უფროსი შვილი იოანე. მეფედ ვერ აკურთხეს; დრო არ უთხრობდა; შემდეგისათვის გადადეს ეს სახეიმო საქმე, როცა კოტათი მაინც მომაგრდებოდა ერი და დამშვიდდებოდა. ესე განბქეს და დაასკვნეს: თითონ იოანე უნდა გადასულიყო დასავლეთ საქართველოში, ეგრისში უნდა დაედგა ბინა, როგორც უშიშ ადგილას, სადაც უფრო ადვილად შეიძლებოდა ახალი ჯარების შეკრება და დარაზმვა; თანაც ეს მხარე უფრო ახლო იყო ბიზანტიასთან: იგი ელინთა ახალშენებს ესამზღვრებოდა შავი ზღვის პირას, და ადვილი იყო საქართველოს მეფეს მიეწვდინა ხმა კონსტანტინოპოლში, რომ მიეღო იქიდან რაიმე დახმარება ათავხედებულ მტრის წინააღმდეგ. უნცროსი ძმა ჯუანშერი კი უნდა დაბინავებულიყო კახეთს, რომ მეთაური არ მოჰკლებოდა არც აღმოსავლეთ საქართველოს, რომელიც მაშინ უფრო დიდს განსაცდელში იყო. ბატონიშვილ ჯუანშერის გარშემო უნდა მომხდარიყო აღმოსავლეთ საქართველოს ძალთა შეჯგუფება თუ შენეიტება. იოანე რომ გაემართა დასავლეთ საქართველოში, თან წაიყვანა თავისი ღვდა და დები. უნც-

როსი და შუშანი დარჩა ჯუანშერთან. ესენი გამაგრდნენ კახეთის ხევში. აქედან უნდა ეწყო ბატონიშვილს მარაგა ქვეყნისა: აქ უნდა მოეგროვებინათ ქართველი ლაშქარი და დაემზადებინათ საბრძოლველად. ესე ფიქრობდნენ საქართველოს გამგებელნი თუ მათნი მრჩეველ-მშველელნი.

მ.

არაბნი ძლიერ წახალისებულნი იყვნენ თავისი გამარჯვებით, ცხებულის სისხლით დამთვრალნი შესდგომოდნენ ხოსროიანთ ამოფხვრას საქართველოში. მწე და მშველელი არსაიდან ასჩემებოდა განწირულ დინასტიას: სპარსეთი, მძლავრი ლომი მთელის ირანისა, სასიკვდილოდ დაჭრილი ვართხმული ეგდო უძლეველი ხალიფის ფერხთ ქვეშ; უკვე მოსპობილი იყო ეს ბუნებრივი მოკავშირე საქართველოსი და მშველელი ქართველ მეფეთა. ბიზანტია იმავე თავით ექვის თვალით უმწერდა ქართველ ხოსროიანთ და ეს უნდობლობა მტრობად შეიცვალა: როცა არჩილი ეახლა ჭიჭუმს: ბიზანტიამ დაასკვნა აქედან, რომ ქართველნი მტკიცე ზავს აპირობდნენ არაბებთან. მართალია, არჩილის წამების შემდეგ დარწმუნდა საბერძნეთი, რომ ასიმიის ამისთანა ისტორიული შეცთომის გამო საქართველო მთლად გასწყვეტდა კავშირს აგარიანებთან და ისევ ელინებისკენ იბრუნებდა პირს, მაგრამ არჩილის მიხერა არაბთაქენ, ასიმისაგან ვერ შეგნებულნი მისი ცდა, მაინც იარად ეტყობოდა მას გულზედ. ბიზანტია ესლა ფიქრს მისცემოდა იმის შესახებ, რომ საქართველო უფრო მჭიდროდ შეეკავშირებინა თავისთან. ამ აზრის გასახორციელებლად კი აუცილებელი იყო სასანიდთა დინასტია ისევ ჩამოსცლოდა საქართველოს ტახტს, მთლადაც მოსპობილიყო ეს აზრისკენ სურვილით მომზირალი გვარეულობა, ხოლო ტახტი დაეჭირა სხვა შთამამავლობას, მჭიდროდ გაეკავშირებულს საბერძნეთთან და რჯულთან ქრისტესი, თუნდაც ისევ იმავე ბაგრატიონთა გვარს, რომელს ნათესაური კავშირი ჰქონდა ბიზანტიის იმპერატორებთან. მაინც ხომ ამ მიზნით იყო ეს გვარეულობა დაწინაურებული და თუ სკიპტრა ისევ სასანიდთა ჩაუვარდათ ხელში, ეს სტეფანოზ პირველის ბრალი იყო, რომელმაც არ ინება თავის მოხრა დიდ ბიზანტიის წინაშე. ელინთა ესეთი გულისთქმა კარგად ესმოდათ სასანიანთ და იოანეს დიდი იმედი არა ჰქონდა ბიზანტიისა ამ მისთვის ძლიერ გაჭირებულ ბრძოლაში. მაინც იქით იწევდა წყალ წალეხული, არა საიმედო საბერძნეთისკენ.

იყო მესამე ძალა ძლიერი კავკასიონის მთათა გადაღმა, ხაზართა სამფლობელო უძლიერესი. ხაზარეთი ამდროს საშინელს ომს აწარმოებდა არაბებთან, ეს დიდი სახელმწიფო ჩრდილოეთისა ჩამოშვებულიყო გურგანის ზღვის და კავკასიონის შუა თვით არებამდინ, აქ შეხებთქებიყო სამხრეთიდან მომავალ უძლიერეს ტალღას აგარიანთა და დაწყებულიყო ბრძოლა ბუმბერაზული. ეხლაც სარკინობთ მძლედ მიუძღოდა ხაზარეთისკენ დიდი სარდალი მასლამა, თვით ხალიფის ძმა, მმართველი ჩრდილოეთ ირანისა; დარუბანდს მისწლობოდა მისი ლაშქარი. ამ გარემოებებში საქარაველოსთვის ხელსაყრელი იქნებოდა ხაზარეთთან თანამშრომლობა არაბთა წინააღმდეგ. ხაზართა ძლიერი ძალით და სიმრავლით შეიძლებოდა ესარგებლნა ქართველთ სამეფო ხალხს ამ უკიდურეს განსაცდელის ქაშს: გახსნიდა დარიალს, გადმოიყვანდა იქიდან დაქირავებულ მეომრებს და მათით გააძლიერებდა თავის ლაშქარსა. ნაცადი გზა იყო ეს, ბევრჯერ მიემართათ წინად ამ ხერხისათვის. ნებროთანთ გვარის მეფეებსაც, სასანიანთაც. მაგრამ ხოსროიანთათვის ეს გზა მაშინ მთლად დახშილი იყო: ხაზართა კახანი მათგან ფრიად ნაწყენი იყო, გარისხებული, და ეს პირადი განცდა ბოროტი ისეთი ძლიერი იყო, რომ ხაზართა კეისრისათვის უდრიდა უდიდეს სახელმწიფო საქმეს. ეს პირადი სინწარე გარდუეალ ზღუდედ იყო აღმართული და ქართველთა მპყრობელნი ველარ გაიხედავდნენ ჩრდილოეთისკენ იმედის თვალთ. ეს პირადი მტრობა ხაზართა მეფისა იმისაგან იყო გამოწყველი, რომ მან მოყვარობა სთხოვა ქართველთა მმართველს, ამან უარჰყო იგი კავშირი; ქალი სთხოვა სასანიანებს, არჩილის ქალი უმრწემესი, მათ არ მიიღეს კახანის ოხოვნა, დაჰგმეს იგი მი-

სი სურვილი. კახანს კი აღარ შეეძლო დაჰსწნოდა თვის სურვილს ვნებად გარდაქმნის, ვერ ჩაეჭრო მას თვის მისწრაფება ძლიერი, ვერც ჩაენღებინა. დროს ეძიებდა, მარჯვე შემოხვევას გულის წადილის ასასრულებლად, იპოვა კიდეც ისეთი დრო მოხერხებული, გარემოებებმა შეუწყეს მის სურვილს ხელი.

არჩილის ოჯახი ჯერ ისევ სიონში იყო, მეფისაგან იქ ნაშენ პალატებში: თავს ვერ ანებებდნენ წამებულის ადგილს განსასვენებელს: მეფე იმედს აძლევდა დაობლებულ ოჯახს თვით საფლავიდან, მისი აჩრდილი ჯერ ისევ მიმოვიდოდა ქირისუფალი და მათ გარშემო შეჯგუფებულ თავდადებულთა შორის. აღარ კი შეიძლებოდა მეტი ხანი უმოქმედოდ ყოფნა და გლოვა; წამებულთ არჩილსაც შეამძიმებდა მის მახლობელთ ნებისყოფის შშლილი ნაღველი. ბჭობდნენ ხალხის ქირისუფალნი, აზრობდნენ, რომ მოზომილად ემოქმედათ ქვეყნის სახსნელად. „მაინც სად წავიდეს ეხლა მეფის სახლობა, რომელ სიმაგრეს მიენდოს იგი, რომელ ბურჯს დაეყრდნოს ამ საერთო რყევის ჟამს?! მე ეს პატარა სიმაგრეც ისევე მისანდობელად მიმაჩნია დღეს, როგორც სხვა ციხე-ქალაქები: ვიცით მაინც, რომ აქ მეფის სმხლობის ნამდვილი ერთგულნი ახვევიან გარს, ამბობდა გულგატეხილი ერისთავი ნასრე.

„ვერ გეთანხმები! შეუვალი ადგილები, მტერთაგან შეულახავი, კიდეცა გვაჭეს საქართველოში; მხოლოდ ძნელია და საშიში მეფის სახლობის იქ გადაყვანა: მტერი თვალს გვადევნებს, შეიძლება გაბედოს, თავს დაგვეხსას და განსაცდელში ჩაგვეყაროს ყველა, შეუბრუნა სიტყვა ვარაზმან კოტმანელმა.

„აქაც საშიშია: ციხე პატარა არის, მთლად გაუმაგრებელი; უბრალო გალავანია, შენიშნა ხერთვისელმა.

„არც თუ ძალიან საშიშია, ოღონდ კი უგრძობლად არ დაგვეხსას მტერი თავს; ახლო გვახლავს მთა შეუვალი, დასძინა ლეონ აფხაზმა,

რომელიც მოსულიყო არჩილის საფლავის პატივსაცემად, ქირისუფალთ სანუგეშებლად.

„ჩემო მოკირნახულენო! დრო აღარ არის მხოლოდ ჩვენზედ ზრუნვისა, მიუვალ ადგილთ ჩვენთვის ძებნისა. დაუყონებლივ უნდა დავადგეთ ფართო მოქმედების გზას.

„ბრძანე დებოფალო!

„მემკვიდრე იოანე ეხლავ უნდა გამოცხადდეს მეფედ საქართველოსი! ისეთ ადგილას უნდა დავამკვიდროთ იგი, რომ მოშორებით იყოს მტრისაგან, თანაც შესაძლებელი შეიქმნას მისთვის ლაშქრის შეკრება თვისის მეფობის განსამტკიცებლად, ბრძანა არჩილის მეუღლემ დიდ უბედურობაში თითქო გაკეთებულმა.

„ქეშმარიტსა ბრძანებ, დედოფალო! ან ჩვენი ძალების განმტკიცება და სისხლის აღება, წმიდა სისხლის ანაზღაურება, ან სიკვდილი ბრძოლის ველზედა! წარმოსთქვა ამირ სპასალარმა აღსართან,

რომელი ძლიერ ეწინააღმდეგებოდა არჩილს, სარკინოზთა ურდოში წასულიყო. იგო დღესაც ვერ შერიგებოდა იმ უბედურ ნაბიჯს, როდესაც მეფემ თავისი ხელით გადასცა იარაღი მტერს უძინებულს, სამოწყალოდ მიაბარა თავისი თავი აფთარს ჯაგარშიელს.

„ერთადერთი გზა არის ხსნისა: დასავლეთ საქართველოში უნდა წარბრძანდეთ; უგრისია ეხლა მხოლოდ ის მხარე, სადაც საშიში არ არის თქვენი ყოფნა და სადაც შეიძლება საკმაო ჯარი შემოკრიბოს ბატონმა მეფემ, ბრძანა სახლისუცესმა როსტომ.

„ვეროს ამბობ და კარგად აზრობ! მაგრამ არ შეიძლება მოლოდ თავი დავანებოთ ქართლ-კახეთს, უმწეოდ დავსტოვოთ, ფხიზელ დმრაჯათ არ ვედგეთ მთელ აღმოსავლეთ საქართველოს და დიდებულ სავაქრო გზებს, რომლებით დასერილია ეს ქვეყანა გარდიგარდმო, თუ აღმა-დაღმა.

„ქვეყან ახლოა! რახან მეთაურებს გაიგულეებს მტერი, უფრო გამძლავრდება და ხელში დიქერს მთელ პირაქათ ქვეყნებს; შავა შაუვალ ადგილებშიც ჩვენის მთებისა, სად ჯერ ვერ დაუღვამს მას თავისი ბილწი ფეხი,

„შეუძლებელია მთელი აღმოსავლეთ ქვეყნის უპატრონოდ დატოვება: იმედს დაჰკარგავს ხალხი, იფიქრებს: კირისუფალნი ივლტვიან, ეტყობა, შესაძლო აღარ არისო გაუმკლავდეთ მტერს და...

„და გაკადნიერდება მტერი, შეაგინებს ხალხის სიწმინდეთა, მოსპობს ნათელს ქრისტიანობისა და მის წილ განამრავლებს ბნელ სჯულს ცრუ წინასწარმეტყველისას, დაუროთო სიტყვა დასითვის ტბილელმა.

„გაუტყდება ხალხს გული, რა განშორდებიან მას მესვეურნი: ვერ დარწმუნდება, რომ ბატონი მეფე სწორედ იმისთვის უნდა წაბრძანდეს აქედან, რომ დასავლეთიდან განამტკიცოს თვისი სამეფო ტახტი, იხსნას ხალხი სხვის მონობისაგან.

„მაშ რა უნდა ექმნათ?! აქ დარჩენა ჩვენი სახიფათოა, არც სასარგებლო, ამბობთ თქვენ; ჩვენი წასვლაც საზიანოაო. სთქვი შენი სიტყვა, მიჰმართა იოანემ ვეზირს.

„ჩემის ჰაზრით, ბატონო მეფე, ესე უნდა მოვიქცეთ: შენ ეხლავე განცხადებულ უნდა იქმნა მეუფედ საქართველოსი, როგორც წესია ჩვენი და კანონი. მეფედ კურთხევა თუნდ შემდეგ მოეწყოს. მყისვე უნდა წარემართო ზღვის პირისაკენ, ბატონიშვილი ჯუანშერ აქ უნდა დარჩეს, ქართლ-კახეთში, რომ ხალხმა არ იკრძნოს თავისი თავი მიტოვებულად. მაშინ ჩვენც უკეთ შევსძლებთ ბატონიშვილის წინაძღვრობით ვიმოქმოდეთ აქ, მის გარშემო შემოვკრიბოთ ხალხი და ლაშქარი.

„მოსაწონია! უბრალო რამ ბრძანებისათვის აღარ დაგვეკირდება კაცების გზაგნა და პასუხის ცდა. გამოცხადდეს ჯუანშერ გამგედ ქართლ-კახეთისა, მეფის ხელქვეით მთავრად აღმოსავლეთში.

„ბატონიშვილი ჯუანშერის მარტო დატოვება არ შეიძლება: გამოუტყდელია, მთლად ახალგაზრდა. არც მთავარსარდალი იქნება აქ და...

„ეგ არაფერი! ჩვენი გამოცდილება გვერდით ახლდება მას, დასძინა თავმომწონედ ხუნძთა და წუქეთის ერისთავმა აბუხვასრომ,

რომელს მირის უნცროსი ქალი ჰყვანდა მეუღლედ და განაგებდა მთელს კუხეთსა და მთას.

„ემჯობინება, სამეფო ოჯახი ორად გავანაწილოთ. შენ, დედოფალო დიდებულო, ბატონ მეფეს უნდა გაჰყვე თან: უფრო ძლიერი იქნება მისი მოქმედება გავლენა, როდესაც გვერდს ეყოლება თვით დედოფალი, მეუღლე სჯულისთვის და ქვეყნისათვის წამებულისა, დასძინა ვეზირმა დაბეჯითებით.

„თანახმა ვარ. ორს ჩემს დასაც მე წაფიყვან თან: დიდი განსაცდელი გვიძევს წინ და თუ ერთნი ჩვენთაგანნი დავიღუპებით, მეორენი ეგებ გადავრჩეთ ღვთის განგებითა, ბრძანა იოანემ.

„გვეყო, ბატონო მეფე, განსაცდელი და კირი დიდი: არჩილის წმიდა სული მეოხ გვეყოფის წინაშე მეუფისა ყოვლად მოწყალისა, წარსთქვა კათალიკოზმა და ვადისახა ჯვარი.

შემდეგი იქნება.

რ ე და კ ტ ო რ ი:

სარედაქციო კოლეგია

გ ა მ ო მ ც ე მ ე ლ ი:

ს რ უ ლ . ს ა ქ ა რ თ . მ წ ე რ ა ლ თ ა კ ა ვ შ ი რ ი

